

KOVÁCS ESZTER*

A diaszporizálódás mintázatai az egyesült királyságbeli új magyar kivándorlók körében**

Bevezetés

Az Egyesült Királyság az 1990 utáni magyar kivándorlás célországai között kiemelt helyet foglal el, hiszen Németország és Ausztria mellett ide áramlott a legtöbb magyar emigráns az elmúlt 20–30 évben. Az Egyesült Királyságban élő magyarok számát a különböző államok és migrációs szervezetek eltérő statisztikai módszerei miatt igen nehéz pontosan meghatározni: míg az egyesült királyságbeli hatóságok 108 000 magyar állampolgárt (és 96 000 Magyarországon született személyt¹) tartanak számon,² addig a magyar hatóságok ennél alacsonyabb, az ENSZ pedig ennél magasabb létszámot feltételez.

Pontos létszámuktól függetlenül az azonban kijelenthető, hogy az egyesült királyságbeli magyar kivándorlók csoportja nagyfokú láthatósággal bír: az elmúlt évtized folyamán megszorodtak az olyan diaszópraintézmények, mint a hétvégi magyar iskolák, kulturális és sport egyesületek, hagyományőrző csoportok, illetve a különböző szakmai hálózatok. Kvantitatív kutatásaink alapján az is egyértelmű,

* A szerző a TK Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa. E-mail: kovacs.eszter@tk.hu

** A tanulmány az MTA Bolyai János ösztöndíja keretében végzett kutatás eredményeként készült el.

¹ A két szám különbsége abból adódik, hogy a már az Egyesült Királyságban született, de a magyar állampolgárságot is megkapó gyerekek, valamint a Kárpát-medencei magyar kisebbségi közösségekből kivándorolt, de magyar állampolgársággal rendelkező egyének száma az első kategóriában benne foglaltatik, míg a másodikban nem.

² *Population of the UK by country of birth and nationality: 2020*. Office for National Statistics <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/2020> (Utolsó letöltés: 2021. augusztus 25.)

hogy statisztikailag releváns azon magyar emigránsok száma az országban, akik a diaszporizálódás jeleit mutatják.³

2018 és 2019 folyamán a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetében egy kisebb kutatócsoport⁴ több alkalommal terepkutatást végzett az Egyesült Királyságban azzal a céllal, hogy kvalitatív módszerekkel megvizsgálja az ott élő új magyar diaszpóra első intézményi formálódásait. A kutatási eredeti koncepcióján túlmutatóan azonban az összegyűjtött adatok ahhoz is elegendes és gazdag anyagot szolgáltatnak, hogy megvizsgáljuk, hogyan válik egy kivándorló a helyi magyar diaszpóra szervezeteiben aktív taggá: miért fordul a helyi magyar közösség tagjai felé, és válik elkötelezetté a nemzeti identitás ápolásában külföldön. A tanulmány célja, hogy feldolgozza és rendszerezze azokat a kivándorlói történeteket, amelyek a diaszporizálódáshoz vezető egyéni útvonalakról szólnak.

Ebben a kutatásban 19 interjút elemeztem. Az interjúalanyok mindegyike aktív tagja valamilyen diaszpóraegyesületnek: a legtöbben hétvégi magyar iskolákban vállalnak különféle pozíciókat, de az interjúalanyok között voltak kulturális és művészeti szervezetek tagjai, illetve lokális magyar közösségeknek szóló online platformok vezetői is. Az interjúelemzés célja az volt, hogy feltárjam és elemezzem azokat a jellemző útvonalakat, amelyek az emigráns egyént elvezetik a helyi szinten alakuló diaszpórák közösségbe, sőt, annak aktív tagjává is teszik. Az elemzés eredményeként három jól elkülönülő diaszporizálódási mintázat rajzolódott ki: a kényszerű diaszporizálódás, az önkéntes diaszporizálódás és a transznacionális diaszporizálódás mintái. A diaszporizálódási mintázatot legnagyobb mértékben az egyén befogadó társadalombeli integrációs szintje befolyásolta.

Elméleti megfontolások

A diaszpóra fogalma eredetileg kizárólag a zsidó nép szétszórattatását volt hivatott kifejezni, azonban a hatvanas évektől kezdődően a társadalomtudományok a terminus tágabb értelmezését kezdték meghonosítani, és minden olyan vallási és nemzeti csoport jellemzésére elkezdték használni, amelyek valamilyen okból a származási országukon kívül telepedtek le.⁵ Ugyanakkor az eredeti archetípus-hoz társuló konnotációk – a száműzetés, a haza iránti nosztalgia, szülőföldre való visszatérés vágya, a hagyományok és kultúra életben tartása külföldön – továbbra

³ Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Magyar diaszpóra és az anyaország: Diaszporizálódás és diaszpórapolitika. In: Kovács, Imre (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020.

⁴ A kutatás a Társadalomtudományi Kutatóközpont „Mobilitás Kutatási Központ” támogatásában valósult meg. A kutatócsoport tagjai: Papp Z. Attila, Kovács Eszter, Kovács András.

⁵ Faist, Thomas: Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? In: T. Faist & R. Bauböck (eds.): *Diaspora and Transnationalism*. Amsterdam University Press, 2010

is központi elemei maradtak a definíciónak, hiába alkalmazták azt a legkülönbözőbb extraterritoriális csoportokra.⁶

A diaszpóra szó széles körű elterjedése és tágabb értelemben vett használata arra inspirálta a témával foglalkozó kutatókat, hogy megalkossák saját diaszpóratipológiájukat. Ennek eredményeként számos csoportosítás áll rendelkezésre. Cohen például a migráció kiváltó oka alapján,⁷ Esman a diaszpóra befogadó állambeli funkciója szerint állította fel a diaszpóra tipológiáját,⁸ de vannak olyan megközelítések is, amelyek a diaszpórát szervező faktorok,⁹ vagy éppen az alapján csoportosít, hogy milyen hosszú ideje él a diaszpóráközösség diaszpóráként.¹⁰ Ezek a tipológiák hasznosak lehetnek az olyan kutatásokhoz, amelyek fókuszában a különböző diaszpóráközösségek valamilyen szempont szerinti összehasonlítása áll. Ha azonban az egyes diaszpóra közösségeken belül vizsgálódunk, akkor ezek a tipológiák nem nyújtanak hasznos analitikai fogódzókat, mivel az egyes diaszpóra csoportokon belül megjelenő diverzitással már nem foglalkoznak ezek a megközelítések.

A fentebbi, a diaszpóracsoportokat meglehetősen statikusan leíró klasszifikációs elméletekkel szemben Dahinden tipológiája a tanulmányban bemutatott kutatás szempontjából sokkal praktikusabban alkalmazható.¹¹ Dahinden eleve kerüli a diaszpóra szó használatát, helyette a “transznacionális formációk” fordulatot használja, tipológiájában pedig négy csoportba sorolja be a transznacionális egyéneket. A négy csoport az egyén befogadó állambeli integrációjának (lokalitás) és a származási országgal fenntartott kapcsolatainak (mobilitás) alakulását leíró négyosztatú mátrixból rajzolódik ki. Ennek megfelelően a transznacionális egyén rendelkezhet gyenge befogadó országbeli integrációval és erős anyaországi kapcsolatokkal, gyenge befogadó országbeli integrációval és gyenge anyaországi kapcsolatokkal, erős befogadó országbeli integrációval és erős anyaországi kapcsolatokkal, illetve erős befogadó országbeli integrációval és gyenge anyaországi kapcsolatokkal. Más szóval Dahinden tipológiája értelmezhető a migráns egyén integrációs és diaszpórizálódási skálájaként is.

⁶ Dufoix, Stéphane: From Nationals Abroad to ‘Diaspora’: The Rise and Progress of Extra-Territorial and Over-State Nations. *Diaspora Studies*, 4(1), 1–20. 2011.

⁷ Cohen, Robin: *Global diasporas: An introduction*. University of Washington Press, 1997.

⁸ Esman, Milton J.: *Diasporas in the Contemporary World*. Cambridge, MA: Polity Press, 2009.

⁹ Bruneau, Michel: Diasporas, transnational spaces and communities. In: R. Baubock & T. Faist (Eds.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, 2010.

¹⁰ Sheffer, Gabriel: Integration impacts on Diaspora–homeland relations. *Diaspora Studies*, 6(1), 2013. 13–30.

¹¹ Dahinden, Janine: Dynamics of migrants’ transnational formations: Between mobility and locality. In: R. Baubock & T. Faist (Eds.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, 2010.

Mivel Dahinden mikroszintű megközelítésben tárgyalja a lehetséges diaszpórakategóriákat, a tipológia a tanulmányban bemutatott kutatáshoz is fontos inspirációs forrásként szolgált. Kutatásomban a diaszpóra közösségekben aktív szerepvállaláshoz vezető mintázatokat vizsgáltam az Egyesült Királyságban élő magyar kivándorlók esetében, így esetükben a magas diaszporizálódási szint adott volt. A befogadó országbeli integráció szintje viszont eltért az interjúalanyok esetében, és, ahogyan azt látni fogjuk, ezek a különbségek kulcsfontosságúnak bizonyultak a beazonosított diaszporizálódási mintázatok feltárásához.

Brubaker szerint a diaszpóracsoportok iránti tudományos és közéleti érdeklődés az elmúlt három évtizedben olyannyira felerősödött, hogy a „diaszpóra” terminus használata ma már meglehetősen zavarosnak mondható.¹² Noha valóban nem sikerült konszenzuális definíciót találni a fogalomnak, a szerteágazó használat ellenére mégis található három olyan kulcsfontosságú elem, amely elidegeníthetetlennek látszik a diaszpóra fogalmától. Ez a három elem a (1) szétszórattatás, vagyis a származás szerinti országtól való kényszerű vagy önkéntes távollét; a (2) szülőfölddel konstans módon fenntartott kapcsolat, amely manifesztálódhat a hazatérés reális vagy vágyott ideájában, de az intenzív határokon átnyúló kapcsolatok fenntartásában is; végül a (3) más csoportokkal szembeni határképzésben- és fenntartásban, ami az identitás valamilyen szintű megőrzését szolgálja.¹³

A nemzetközi migráció intenzitásának fokozódásával a diaszpóra fogalmi kerete helyett a kutatók egyre inkább a transznacionalizmus keretrendszerét kezdték használni az olyan formációk és jelenségek leírására, amelyeket a nemzetközi migrációval járó folyamatok eredményeztek. A szakirodalomban mindkét fogalom definiálásával kapcsolatban találunk meggyőző és erős állításokat, de ahogy Faist rámutat, valójában nem sikerült lényegileg elhatárolni egymástól a „diaszpóra” és a „transznacionális formáció” fogalmakat.¹⁴ Hasznos kapaszkodót jelent a két terminus használatában az, hogy míg a diaszpóra fogalmával együttjárnak olyan konnotációk, mint a kötöttség, lehatároltság, addig a transznacionális megközelítés inkább a migrációs tapasztalat inherens részét alkotó fluiditásra, le nem határoltságra helyezi a hangsúlyt.¹⁵ Ennek megfelelően a diaszpóra kutatások a nemzeti, kulturális, vallási sajátosságait megőrizni törekvő csoportokra és közösségekre koncentrálnak, míg a transznacionalizmussal foglalkozó kutatások mindenféle társadalmi formációt vizsgálnak, akár határokon átívelő szakmai hálózatokat vagy társadalmi mozgalmakat is.

Nem vitatva, hogy jogos és szükséges a kurrens tudományos mainstreamnek számító transznacionális megközelítés a kortárs nemzetközi migrációs trendek

¹² Brubaker, Rogers: The “Diaspora” Diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 2005. 1–19.

¹³ Brubaker, 2005., Faist, 2010.

¹⁴ Faist, 2010.

¹⁵ Lacroix, Thomas: Diasporic Identity, Transnational Agency, and the Neoliberal Reconfiguration of Global Migration. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 16(3), 2007. 401–415.

társadalmi következményeinek vizsgálatakor, saját kutatásomban érvényesnek és megalapozottnak találok a diaszpóra fogalmának használatát, illetve visszavezetését az egyesült királyságbeli magyar migráns közösség vizsgálata kapcsán. Elemzésemben arra kerestem a választ, hogy az Egyesült Királyságban élő magyar egyének miért és hogyan vonódnak be és válnak érdekeltté a helyi magyar szervezetek és kezdeményezések működtetésében, vagyis a kutatásban egy fontos kiindulási alap, hogy a közösség és a csoporttagság szorosan hozzátartozik az interjúalanyok migrációs tapasztalataihoz. Emellett a fentebb említett három központi diaszpóra jellemző – fizikai távolság az anyaországtól, az anyaországgal való kapcsolódás ápolása, etnikai határok megőrzése – is releváns minden interjúalany esetében. Ezen okokból kiindulva úgy vélem, hogy a kutatásomban a diaszpóra-megközelítés pontosabb keretezést tud adni, mint a transznacionalizmus.

Az, hogy a nemzetközi migráció előretörésével a transznacionális megközelítés egyértelmű teret nyert a diaszpóramegközelítéssel szemben, még hatványozottabban igaz az EU-n belüli migránsokat érintő kutatásokra. Ahogy arra Ryan rámutat, az európai migrációs kutatásokban az identitással, integrációval, letelepedéssel, valahova való tartozással kapcsolatos vizsgálatok elsősorban a menekültek, vendégmunkások, vagyis többnyire EU-n kívüli országokból érkező személyek kontextusában jelennek meg, míg az EU-n belül migráló személyek vizsgálata kapcsán a „cirkularitás, ideiglenesség és likvid migráció” jellemzések a meghatározóak.¹⁶ Ez a trend viszont azt eredményezte, hogy a nyugat-európai államokba vándorolt közép-kelet-európai migránsok vonatkozásában kevés információnk van arról, hogy ezek a személyek milyen tapasztalatokat gyűjtöttek a valahova tartozás, a kötődések és az integráció témájában. Tanulmányom tehát erre a kutatási hiányszágra is reagálni kíván az egyesült királyságbeli magyar migránsok vizsgálatával. Kutatásom konklúziói az általános meggyőződéssel ellentétben azt a feltevést erősítik, hogy az EU-n belüli migráció nem feltétlenül jár cirkularitással vagy „likvid migrációs” formákkal. Épp ellenkezőleg: gyakran hosszútávú letelepedéssel jár, ami relevánssá teszi a „régí típusú” diaszpóraértelmezési keretrendszer alkalmazását ezekben a vizsgálatokban.

A diaszpórákkal kapcsolatos szerteágazó szakirodalom ellenére meglehetősen alulkutatott témának számít tanulmányom központi kérdése, vagyis hogy miért és hogyan lesz a migráns egyénből aktív diaszpóratag. Orozco a kérdést makro perspektívából megközelítve úgy fogalmaz, hogy „önmagában a szétszórattatás élménye, a közös nemzeti örökség illetve a kapcsolódási pontok nem elegendőek ahhoz, hogy a diaszpóráközösség kialakuljon, ehhez az adott csoportok motiváló és rájuk hatást gyakorló folyamatokra van szükség.”¹⁷ Orozco négy tényezőt emel ki, amelyek

¹⁶ Ryan, Louise: Differentiated embedding: Polish migrants in London negotiating belonging over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), 2018. 233–251.

¹⁷ Orozco, Manuel: Conceptualizing Diasporas: Remarks About the Latino and Caribbean Experience. In N. N. Sørensen (ed.): *Living Across Worlds: Diaspora, Development and*

a migráns közösségek diaszpórává válását facilitálják: (1) az anyaországgal való kapcsolattartásra közösségi szinten megjelenő igény vagy szükséglet; (2) az anyaország emigránsokkal kapcsolatos percepciói; (3) az anyaország diaszpórapolitikája, és (4) a befogadó- és az anyaország közötti viszony.

A tanulmány alapjául szolgáló kutatás eredménye azt mutatta, hogy ezek a makroszintű faktorok nem adnak szükségszerűen magyarázatot a kutatási kérdésre. Az én mikroszintű megközelítem valójában arra az eredményre jutott, hogy a diaszporizálódás egyik fő hajtóereje a sikertelen vagy nem teljes integráció. Ezen a ponton a tanulmány kapcsolódni kíván Dekker és Siegel kutatásához, akik a transznacionalizmus és a befogadó állambeli integráció összefüggéseit vizsgálták, és arra jutottak, hogy a kettő inkább egymás kiegészítője, mintsem helyettesítője.¹⁸ Kutatásomban az egyik beazonosított diaszporizálódási mintázat valóban alátámasztja, hogy a befogadó és a kibocsájtó államban szimultán kapcsolatrendszerrel bíró transznacionális egyének a sikeres integrációjuk mellett válnak aktív diaszpóra szervezeti taggá. Ugyanakkor a másik két mintázat rávilágít arra, hogy az integráció és a diaszporizáció között továbbra is fennáll az antagonisztikus kapcsolat.¹⁹

Ezen túlmenően az olyan személyes megfontolások is fontos faktoraik az aktív diaszporizálódásnak, mint a nemzeti örökség továbbvitelének vágya, az otthonosság érzésének keresése, vagy egyszerűen a nosztalgia. Utóbbi megfigyelés jól rezonál Butcher érvelésével, aki szerint az otthonosság, a komfort és a dolgok „közös jelentésének” keresése a társadalmi kapcsolatokban az egyik fontos módja annak, ahogy a migránsok az új kulturális kontextusban megtapasztalt különbözőséget, másságot próbálják kezelni, megélni.²⁰

Módszertan

2018 és 2019 folyamán többszöri alkalommal végeztünk terepmunkát az Egyesült Királyságban alakulófélben lévő magyar diaszpóra közösségek körében. Két alkalommal Londonban és környékén, egy alkalommal pedig Manchesterben

Transnational Engagement, International Organization for Migration, 2007. 17–34. 22. töltés ideje: 2021. október 21. (le.) gbeli integrációrába való bekapcsolódás nem zavarja meg a megkérdőjelezett diaszporizáció sikeresen integ

¹⁸ Dekker, Bram & Siegel, Melissa: Transnationalism and integration: Complements or Substitutes? *MERIT Working Papers*, United Nations University - Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (MERIT), 2013.

¹⁹ Erdal, Marta B. & Oeppen, Ceri: Migrant balancing acts: Understanding the interaction between integration and transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2013. 867–884.

²⁰ Butcher, Melissa: Ties that Bind: The Strategic Use of Transnational Relationships in Demarcating Identity and Managing Difference. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(8), 2009. 1353–1371.

végeztünk kvalitatív adatgyűjtést, ahol éppen az országban működő hétvégi magyar iskolák kétnapos konferenciája zajlott. A terepmunka elsődleges célja az volt, hogy az Egyesült Királyságban formálódó magyar diaszpóra első intézményi kezdeményeit – hétvégi magyar iskolák, kulturális- és művészeti egyesületek, sport klubok, stb. – megvizsgáljuk. Olyan személyekkel készítettünk interjút, akik különböző diaszpóraszervezetek életében különböző módon (önkéntesen vagy ellentételezésért, alapítóként vagy kvázi munkavállalóként stb.) részt vállalnak. A kutatómunka során természetesen a helyi magyar közeghez lazábban kapcsolódó egyénnel is kapcsolatba kerültünk, sőt, olyanokkal is sikerült interjút készíteni, akik semlegesen tekintenek rá, vagy kifejezetten kerülik a helyi magyar szerveződések. Az interjúk mellett résztvevő megfigyelést is módunk volt folytatni néhány diaszpóra eseményen. A tanulmányban bemutatott elemzés az ezeken a terepmunkákon készített interjúk közül 19 olyanra épül, amelyet különböző diaszpóra szervezetek életében aktívan részt vállaló egyénnel készítettünk.

Az első válaszadókkal az interneten is elérhető helyi diaszpóra szervezeteken keresztül vettük fel a kapcsolatot, így jellemzően ezen szervezetek alapítói, menedzserei, vezetői voltak az első interjúalanyok. Ezt követően az első interjúalanyok hálóba módszerrel további releváns válaszadókhöz juttattak el minket. Végül azokon a diaszpóraeseményeken, amelybe bekapcsolódhattunk, random interjúkészítésre is lehetőségünk volt.

Félig strukturált interjúinkban a válaszadók emigrációs történetére, a gazdasági helyzetükben bekövetkezett változásokra, a transznacionális kötődéseikre, az új hazában történő integrációjuk mértékére, a kialakulóban lévő helyi magyar közösséggel kapcsolatos meglátásaikra, valamint jövőbeli terveikre voltunk kíváncsiak.

Ahogy korábban jeleztem, a kutatási projekt átfogó célja az volt, hogy a kialakulóban lévő magyar közösség korai intézményesülési formáit megvizsgálja az Egyesült Királyságban. Ez a tanulmány viszont arra vállalkozik, hogy a kutatás során készített interjút egy más szemszögből dolgozza fel, és így beazonosítson olyan tipikus útvonalatokat, amelyek a migráns egyének aktív diaszporizálódásához vezethetnek. Az elemzés eredményei nem reprezentatívak, és nem várható az sem, hogy a teljesség igényével mutassák be a diaszporizálódási mintázatokat az Egyesült Királyságban élő magyarok körében, ugyanakkor arra alkalmasak, hogy tipikus mintázatokat tárjanak fel, és ezáltal kulcsfontosságú indikátorokat is azonosítsanak a diaszpóraéletbe történő aktív bevonódás jelensége körül.

Az interjúalanyok neveit az anonimitás megőrzése céljából megváltoztattam.

A kutatás eredményei

A diaszporizálódási folyamatot meghatározó körülményekre tekintettel három fő csoportot tudtam beazonosítani az Egyesült Királyságban működő magyar szervezetek, intézmények, kezdeményezések életébe aktívan bekapcsolódó egyénnel készített interjúk alapján. Ezek a körülmények leginkább az egyén befogadó társadalombeli integrációját (illetve annak hiányát) érintik: az iskolai végzettség, társadalmi státusz, az angol nyelvtudás szintje az emigráció időpontjában, valamint a kivándorlás motivációi bizonyultak meghatározó változóknak abban, hogy a diaszporizálódási folyamat hogyan és miért megy végbe.

A három beazonosított csoport a következő: 1) kényszerű diaszporizálódás, amely jellemzően a sikertelen integrációs útvonalat követi; 2) önkéntes diaszporizálódás, amely a részlegesen vagy félig integrálódott egyénekre jellemző, valamint 3) a transznacionális diaszporizálódás, amely olyan migráns egyénekre jellemző, akik ugyan sikeresen integrálódtak a befogadó társadalomba, később azonban valamilyen okból elkezdtek gravitálni a diaszpóra közösség felé. A kutatásban feldolgozott 19 interjúból ötöt kategorizáltam kényszerű, hetet önkéntes és hetet transznacionális diaszporizálódás esetként.

Kényszerű diaszporizálódás: Választás helyett szükségszerűség

A kényszerű diaszporizálódás útját bejáró interjúalanyok jellemzően alacsony státuszú munkákat végeznek az Egyesült Királyságban. Kivándorlásuk története a klasszikus gazdasági migráció és az azt követő de-skilling,²¹ azaz a szakmai viszszalépés mintázatát követi. Az interjúalanyok történeteivel illusztrált példák azt mutatják meg, hogy hogyan diaszporizálódnak szükségszerűen, kényszerűségből azok a migránsok, akik nem rendelkeznek a befogadó országbeli sikeres integrációhoz elengedhetetlen szakmai és nyelvi kompetenciákkal. Sérülékeny társadalmi helyzetük azonnal a helyi magyar közösség felé tolja őket, emiatt a helyi magyar közösségbe való bevonódásuk kevésbé választás eredménye, mintsem a helyzetükből adódó szükségszerű következmény. A kivándorlásukat követő években erőteljesen rá vannak utalva a helyben élő magyarok segítségére adminisztrációs, álláskeresési és hétköznapi ügyekben is. De az interjúk tanúsága szerint, ha később valamelyest konszolidálódik is a befogadó országbeli helyzetük, ezek az egyének akkor sem szakadnak el a helyi magyar közösségtől, mert az jelenti számukra az érzelmi biztonságot, vigaszt, és sokan itt találják meg a mentális jóllétüket is.

²¹ Nowicka, Magdalena: *Deskilling in migration in transnational perspective: The case of recent Polish migration to the UK*. COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers, 112. 2012. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/51035/ssoar-2012-nowicka-Deskilling_in_migration_in_transnational.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2012-nowicka-Deskilling_in_migration_in_transnational.pdf (Utolsó letöltés: október 21.)

Szandra kilenc éve költözött Angliába. Magyar párját egy helyi magyar rendezvényen ismerte meg pár évvel ezelőtt, azóta már gyermekük is született. A kíváncsiságát követő első években Szandra takarítói állásokban dolgozott, mára viszont sikerült felküzdenie magát egy kicsit magasabb presztízsű és stabilnak mondható pozícióba. Ebben az is segített neki, hogy időközben elvégzett egy szakmai képzést, és angolul is megtanult. Mindebből arra következtethetnénk, hogy sikeres integrációs útvonalat járt be, ő azonban nem így értékeli saját helyzetét. Elmondása szerint Magyarországon sokkal jobb lenne az életminősége, mint Angliában, és frusztrálja az a gondolat is, hogy jelenlegi munkája – noha a korábbi angliai állásainál jóval magasabb presztízsű – a magyarországi képzettségéhez viszonyítva még mindig sokkal alacsonyabb státusúnak számít. Szandra munkaerőpiaci tapasztalatai a gazdasági migránsok tipikus de-skilling élménye: a befogadó országban a származási országbeli kvalifikációjától alacsonyabb presztízsű, szakmailag kevésbé kiteljesítő állásokban tudnak csak elhelyezkedni.

Szandra nem csak munkaerőpiaci helyzetével, de társadalmi pozíciójával is elégedetlen. Az interjúban beszélt arról, hogy munkája során a befogadó társadalom tagjaival való interakciója negatív: a briteket barátságtalannak, gyakran kifejezetten ellenségesnek érzékeli. Ezeket a találkozásokat az egész brit társadalomra extrapolálja, ezért inkább negatív véleménnyel van az Egyesült Királyságról, és abszolút nem érzi magát otthon az országban.

Mivel kitérőzésekor nem tudott angolul, a kezdeti időszakban erőteljesen rászorult a helyi magyar emigránsok segítségére. Tipikus módon az első szállásadói magyarok voltak, és rögtön el is kezdett járni a helyi magyar informális eseményekre. A magyar közegből az évek múltával se tört ki. Jelenleg egy online közösségi csoport menedzsere, amely a lakóhelyén élő magyaroknak nyújt információkat, híreket, illetve biztosít felületet szolgáltatások, állások és szállások hirdetésének. Az online magyar közösségi életbe való aktív bevonódása mellett Szandrának kiterjedt magyar baráti köre is van, akikkel rendszeresen találkoznak, a többségi társadalommal viszont csak munkája kapcsán érintkezik.

Szandra az interjúban többször is úgy jellemezte jelenlegi lakóhelyét és élethelyzetét, mint ami nem szörnyű, de egyáltalán nem kellemes, és közel sem ideális. *“Nem éppen a szívem csücske, jobb lenne otthon, de ide hozott a sors.”* Úgy tervezi, hogy mire a gyerekük tanköteles lesz, hazaköltöznek Magyarországra. Ebben a kontextusban utalt arra is, hogy meglátása szerint mind az oktatási, mind az egészségügyi ellátó rendszer jobb minőségű Magyarországon, mint Angliában. Amikor ennek kapcsán az interjúban felmerült a kérdés, hogy ennyi negatív tapasztalat, diszkomfort és az erőteljes honvágy mellett miért élnek Angliában, Szandra nem adott egyértelmű választ. Implicite azonban rekonstruálható a történetéből, hogy a jelenlegi állása jobb életszínvonalat tesz számukra lehetővé Angliában, mint ha Magyarországon a képzettségének megfelelő és egyben magasabb presztízsű munkát végezne.

Szandra története azt illusztrálja, hogy egy friss emigráns napi szintű közzelmei hogyan kötik az egyént a helyi diaszpóra szoros hálójába, amiből később akkor sem lép ki, amikor erre már elméletileg lehetősége és képessége lenne. Szandra viszonylag sikeresnek mondható szakmai előrelépése nem írja felül azt az elemi tapasztalását, hogy „nem tartozik ide”, a befogadó társadalom nem fogadja el. A hétköznapi negatív élményeket a helyi magyarokkal, illetve a Magyarországon élő rokonokkal és barátokkal fenntartott szoros kapcsolatokkal igyekszik kompenzálni.

A Máriával és Dórával készült interjúk sok hasonlóságot mutatnak Szandra történetével. Dóra 10 éve költözött az Egyesült Királyságba, mert képtelen volt eltartani a családját Magyarországon, Mária pedig nyolc éve hagyta el az országot, mert nem tudta fizetni korábban felvett hitelének törlesztését. Szandrához hasonlóan ők is takarítói állásokban kezdtek. Dóra jelenleg is takarítóként dolgozik, Mária előrébb tudott lépni a munkaerőpiacon. Egyikőjüknek magyar élettársa van, akivel egy helyi magyar rendezvényen ismerkedtek meg, a másik nő egyedülálló. Mindketten aktívan és szenvedélyesen vesznek részt a helyi hétvégi magyar iskola működtetésében. Mária Magyarországon a gyermekgondozásban dolgozott, és elmondása szerint nagyon hiányzik neki a szakmája. Amióta csatlakozott a helyi magyar iskola tanári karához, úgy érzi, hogy visszkapott egy szeletet a korábbi életéből. A magyar iskolában végzett önkéntes munkáján túl a hétköznapi életében is rengeteg magyarral van körülvéve.

A ház, ahol lakunk, egy, hát nagy ház, egyedül nem tudnánk bérelni. A pár, akivel élünk, egy erdélyi magyar pár. Úgyhogy... meg vannak, persze, vannak magyar barátaink is. Szorosabb kapcsolatban, mint a külföldiek, igen. (...) Angolokra nem jellemző, ők nem annyira nyitottak szerintem a barátságra. Nincs angol barátom, nincs.

Szandrához hasonlóan Mária sem tervez hosszú távon Angliában maradni. Az interjúban úgy fogalmazott, hogy „nem utálja Angliát”, de képtelen volt megszeretni. Ő azonban nem Magyarországra tervez visszaköltözni, hanem egy Angliánál „barátságosabb” országba vándorolna tovább pár év múlva. Elképzelései szerint valamelyik dél-európai állam jobban illene az ő személyiségéhez, ezért a Spanyolországba költözést fontolgatja.

Dóra számára a hétvégi magyar iskola életébe való bekapcsolódás adja meg a mentális egyensúlyt és jóllétet, amitől a hétköznapiokon végzett nehéz fizikai munka megfosztja. A pénzkeresetét biztosító állásával ellentétben a diaszpóraszervezetben végzett munkájában sikerélménye van. Az interjú során egészen szenvedélyesen beszélt önkéntes vállalásairól a hétvégi magyar iskolában.

Hát nem tudom, (...) azt tudom mondani, hogy feltölt. (...) Tehát, nekem ez kell ahhoz, hogy én legyen és létezzek és átéljem itt a hétköznapiakat, mert ugye nem olyan, mint ahogy otthonról gondolják, és otthonról valahogy kapjuk mindig az észrevételeket, hogy

itt nekünk mennyire baromian jó és milyen könnyű. Hát, ez nem így van, de nem baj. Tehát, ezért, ezért csinálom. Jó érzés, hogy, tehát, hogy milyen emberekkel tanítasz. Tehát, hogy kik vannak ott. Tehát, tényleg azért az ott feltölt. Volt, hogy én is betegen mentem le, vagy nagyon rossz időszak volt, vagy valami, de utána párom is mondta, hogy menjél már, mert akkor utána máshogy jössz haza! Tehát, ők ezt tudják. Nekem is otthon tiszteletbe tartják, hogy ez kell anyának. Anya megy. És akkor jól érzi magát. Annál csodálatosabb érzés, mikor vége van az órának, és ... én a magam részéről, tehát azt, ami bennem volt aznap, azt át tudtam rakni a gyerekekre, és azt látom a gyerekeken.

Szandra, Mária és Dóra története a kényszerű diaszporizálódás példái. Az ebbe a kategóriába tartozó egyének tipikusan nem rendelkeznek azokkal a szakmai és nyelvi kompetenciákkal, amelyek szükségesek a befogadó országbeli sikeres integrációhoz. Sérülékeny helyzetük miatt az első pillanattól kezdve kénytelenek a helyi magyar közösségre támaszkodni, így a diaszpóraszervezetekbe való bekapcsolódásuk nem annyira döntés, mint kényszer eredménye. Ha idővel sikerül is valamelyest megszilárdítaniuk a társadalmi pozíciójukat (például munkaerőpiaci előrelépéssel, a nyelv elsajátításával), jellemzően továbbra sem értékelik sikeresként a kivándorlásuk történetét. Továbbra is mélyen beágyazottak maradnak a helyi magyar közösségbe, mert ez ad számukra vigaszt és mentális jóllétet, és itt találhatnak igazi barátokat. Az interjúkból az is kiderült, hogy azokra a migránsokra, akik kényszerű diaszporizálódáson mennek keresztül, kevésbé jellemző, hogy hosszú távon a befogadó országban maradnának: közülük párán a hazatelepülést, mások a tovább vándorlást fontolgatják.

Önkéntes diaszporizálódás: A részlegesen integrálódott migránsok értékvalasztása

A diaszporizálódási mintázatok második jól elkülönülő csoportja az önkéntes diaszporizálódás, amely tipikusan olyan kivándorlókra jellemző, akik részben integrálódtak a befogadó országban, de ez az integráció befejezetlen, lezáratlan. Legtöbbjük számára, – hasonlóan a kényszerű diaszporizálódáson átmenő egyénekhez, – az emigráció első éveit nehéznek bizonyultak, és többnyire a befogadó társadalomtól elszigetelten éltek ebben az időszakban. Az évek múltán viszont kifejezetten szilárd, középosztálybeli társadalmi pozíciót sikerült kiépíteniük, és az angol nyelvet is magabiztosan használják, ezáltal minden lehetőségük és képességük adott ahhoz, hogy nyissanak a többségi társadalom felé, és teljeskörűen integrálódjanak a befogadó országban. Ők azonban tudatosan döntenek az etnikai határok fenntartása, életben tartása mellett; emiatt kijelenthető, hogy a klasszikus diaszpóra értelmezéshez ők állnak a legközelebb a tanulmányban bemutatott három csoport közül. Saját értelmezésükben a diaszpóráközeg határainak fenntartása értékvalasztásként konstituálódik: a magyar nyelv és kultúra felé erős érzelmi viszonyulással rendelkeznek, és kvázi erkölcsi kötelességüknek érzik, hogy nemzeti

örökségüket ápolják, életben tartásuk és átöröklésük a következő generációra, akár komoly áldozatvállalások árán is.

Márta a férjét követte Angliába, aki akkor pár hónapja dolgozott az országban. Mint sok más családnak, nekik is az volt a tervük, hogy csak rövid időre maradnak, de ez a terv idővel elvesztette realitását.²² Kiriérkezésekor Márta nem beszélt angolul, de mivel az első években otthon volt a pár hónapos kisgyerekével, a nyelvi korlát eleinte nem zavarta. Később beiratkozott egy külföldieknek szóló angol nyelviskolába. Itt rengeteg más országból érkező emigránssal megismerkedett, és a nyelvet is sikeresen elsajátította. A magyarországi tanári diplomájával Angliában nem volt esélye arra, hogy a szakmájában elhelyezkedhessen, és mivel hamarosan még két gyermekük született, Márta a főállású anyaság mellett döntött. Férje egyre sikeresebb lett a szakmájában, mára már saját céget vezet. A család saját házat is tudott venni, a gyerekek Angliában kezdtek iskolába járni – fokozatosan egyre mélyebben beágyazódtak az angliai életükbe.

Márta számára nagyon fontos a magyarság megélése mind családi körben, mind közösségi szinten. A család otthon csak magyarul beszél, és Márta számára fontos volt, hogy a gyerekei ne csak beszéljék az anyanyelvüket, hanem írni és olvasni is tudjanak magyarul. A család kifejezetten gyakran látogat haza a rokonokhoz, és egy-egy ilyen látogatás alkalmával arra is volt példa, hogy a gyerekeket egy hétre beíratják az otthoni iskolába, hogy megtapasztalják, milyen magyar nyelven tanulni.

A helyi magyar közösséggel Márta rögtön a kivándorlásukat követően felvette a kapcsolatot, részben azért, mert nem beszélt angolul, részben pedig azért, mert az új környezetben bizonytalanul érezte magát, és vágyott az otthonosság érzésére. Mivel fontos volt számára, hogy a gyerekek magabiztosan beszéljék a magyar nyelvet, beíratta őket a helyi hétvégi magyar iskolába, pár évvel ezelőtt pedig ő maga is bekapcsolódott az iskola működtetésébe. Az iskola mellett már magyar kezdeményezésekre, eseményekre is eljár, és összességében a helyi magyar diaszporaközösséghez olyan sok szálon kötődik, hogy az interjúban úgy fogalmazott: olyan, mintha párhuzamos társadalomban élnének.

Én azt tudom mondani, hogy most már a magyar iskolások lettek a barátaink, ő velük az iskolán kívül is találkozunk, úgyhogy a gyerekeknek a születésnapjára meg lettek hívva, meg mi is, a szülők is. Akkor el vannak hívva egy grillezésre, vagy oda-vissza. Tehát, hogy... biztos azért is, merthogy a gyerekeink, azok hasonló korosztályúak, és ez azért mindig meghatározza, hogy... hogy a gyerekek is jól érezzék egymás közt magukat, meg hogy a szülők is, úgyhogy... ezt tudom mondani, hogy azok lettek a barátaink. És hát van ez a szó mostanában, ez a párhuzamos társadalom szó, és hogyan igazából őszinte vagyok, akkor nem sikerült nekünk se asszimilálódnunk, és mi is

²² Vö. Ryan, 2018.

egyfajta párhuzamos társadalmat viszünk. Persze természetesen tiszteletbe tartva ennek az országnak a kultúráját, a törvényeit, mindent és nem ilyen látványosan, de... ez az igazság. Tehát, nem lettek angol barátaink. (...) Valahogy úgy alakult az életünk, hogy mindig így magyarok közé csapódtunk. Új közösségeket ismertünk meg és azok mindig magyarok voltak. (...) Annak ellenére, hogy jobbról-balról angolok élnek körülöttünk. A focicsapatba is angol családok vannak. Arra a kis időre, helló, szia, meg azon felül is még van grillezés, meg minden. De az nem olyan. És... hát hogy ahhoz, hogy azt tudja mondani az ember, hogy asszimilálódott, ahhoz kellene, hogy legyenek angol barátai, igaz? Na, hát azt nem tudom elmondani. Úgyhogy, azért mondom azt, hogy igazából ez is egy párhuzamos társadalmi élet igazából. Hogy az ember csak a saját kultúrájának a szépségeit, azt használja, és azt élvezi, nem nagyon keresi az angol dolgokat. Biztos a gyerekeknél ez már máshogy lesz.

A helyi magyar közösséggel ápolott szoros kapcsolatuk mellett Mártáék családja sokkal jobban integrálódott a befogadó társadalomba, mint a kényszerű diaszporizálódás csoport adatközlői. Férjének saját vállalkozása van, amelyben mindenféle nemzetiségű munkavállaló dolgozik. Saját ingatlant tudtak vásárolni Angliában, anyagi helyzetük stabil és kiszámítható. Gyerekeik jó nevű angol középiskolákban tanulnak és nemzetközi szinten is elismert angliai egyetemekre felvételiznek. A család egyáltalán nem tervez hazaköltözni, viszont továbbra is fontosnak tartják a magyar gyökerek ápolását és az otthon élő rokonokkal és barátokkal való kapcsolattartást.

Márta tisztában van vele, hogy az a fajta intenzív diaszpóraélet, amelyet ő él, nem fenntartható modellt a következő generáció számára. Az ő gyerekei már az angol oktatási rendszerben szocializálódtak, baráti közösségük elsődlegesen az angol iskolai közegben, és nem a magyar diaszpóráközösségben alakult ki, a magyar nyelvvel és kultúrával való kapcsolatuk is más, mint neki. A gyerekei asszimilációját természetesnek éli meg, és noha örül annak, hogy jól beszélnek magyarul, és erősen kötődnek a magyar családtagokhoz, egyúttal nagyon büszke arra is, amit a gyerekei a befogadó országban elértek, és támogatja őket a céljaik megvalósításában akkor is, ha az még szorosabban Angliához fűzi őket.

Anna története az önkéntes diaszporizálódás egy másik tipikus példája. Mint sokan mások, Anna sem beszélt angolul, amikor 10 évvel ezelőtt a partnerével Angliába költözött. Korábban Magyarországon közel 10 éven keresztül tanárként dolgozott, vagyis Mártához hasonlóan neki sem volt arra perspektívája, hogy eredeti szakmájában helyezkedjen el, és szintén tipikus módon először takarítói munkákat vállalt. Hamar megismerkedett helyi magyarokkal, és kiegészítő keresésként elkezdett magyar családoknál gyerekekre felügyelni, ez a keresetkiegészítés pedig fokozatosan fő foglalkozásává vált. Anna mára a saját magyar magánbölcsődéjét vezeti. Saját vállalkozása mellett a helyi magyar tanoda életében is részt vesz.

A kivándorlásukat követő első években Anna elmondása szerint boldogtalan és elégedetlen volt az új életével. Úgy érezte, hogy Magyarországon minden erőfeszítése ellenére kudarcot vallott, mert nem tudta azokat az életkörülményeket megteremteni saját maga és gyermeke számára, amiket szeretett volna, és ez a kudarcélmény meghatározó maradt számára a kivándorlás után is. Rengeteg frusztrációja származott abból is, hogy szakmáját Angliában nem gyakorolhatta, helyette alacsony presztízsű munkákat volt kénytelen végezni. A nehézségek ellenére azonban az új környezet, és maga Anglia tetszett neki, és az országban otthonosan érezte magát. Az elégedetlensége tehát inkább belülről, saját érzelmeiből fakadt, nem pedig a külső körülményekből. Ez egy nagyon fontos tényező, ami megkülönbözteti Annát azoktól az interjúalanyoktól, akik a kényszerű diaszporizálódás csoportba sorolódnak: Anna Angliában azt élte meg már az első években is, hogy a beilleszkedés lehetséges, mivel a befogadó társadalom részéről támogatást és inklúziót tapasztalt meg.

Tehát, itt befogadóak, elfogadóak, nem nézik azt, hogy ki vagy, nem nézik azt, hogy mi van rajtad. Nem fontos az, hogy ki az anyád, ki az apád, vagy a vallási hovatartozást. Elfogadóak. Tehát, toleránsak és tényleg nem érdekli őket. És ez számomra azért szimpatikus az angolokban. Tehát, azért megszerettem őket így pár év alatt.

Anna az interjúban beszélt arról, hogy nagyon fontos számára a magyar kultúra és a magyar hagyományok, és szívesen látogat haza Magyarországra. A magyar nyelvet szeretné minél teljesebben megtanítani a gyerekeinek, de egyáltalán nem tervezi, hogy hazatelepülnének Magyarországra. Ennek az az oka, hogy a magyarországiaknál jobb lehetőségeket szeretne biztosítani a gyerekei számára, és mivel már nem annyira kicsik, ebben az életkorban már nem szeretné őket „gyökerestől” kiszakítani a jelenlegi életükből. Anna tehát, – csakúgy, mint Márta –, elfogadta azt, hogy vélhetően a családjuk már nem fog hazatelepülni Magyarországra, azonban a magyarság ápolását mind egyéni, mind közösségi szinten fontosnak tartja, és ebbe hajlandó időt és energiát fektetni.

Az önkéntes diaszporizálódási mintázatba tartozó interjúalanyok jellemzően ugyanúgy indulnak, mint a kényszerű diaszporizálódás csoportba tartozók. A lényegi különbség a két csoport között az, hogy az önkéntesen diaszporizálódók számára nyitott lenne az út, hogy a befogadó társadalomba mélyebben integrálódjanak. Az évek alatt stabil egzisztenciát építettek ki, folyékonyan beszélnek angolul, elégedettek az életükkel, vannak jó ismerőseik a magyar közegen kívül is, és a családjuk is integrálódott a befogadó társadalomba. Azonban mindezek ellenére ők úgy döntenek, hogy közel maradnak a diaszpóráközösséghez, és mind szakmai, mind magánéleti szálakon a helyi magyar közegbe ágyazódnak be igazán. Ez azonban valóban döntés eredménye, és nem kényszerűségé. A magyar diaszpóra határain belül maradás számukra értékválasztásként konstituálódik: szeretnék

megőrizni és életben tartani a magyar nyelvet, kultúrát és hagyományokat, és ezért a célért tudatosan, sok energiát befektetve dolgoznak. A hazatelepülés nem jelenik meg számukra távlati elgondolásként, helyett a diaszpóralétforma fenntartása és valamilyen szintű továbbörökítése a cél.

Transznacionális diaszporizálódás: A nemzeti identitás ápolása az integráció után

A transznacionális diaszporizálódási mintázat alanyai olyan egyének, akik esetében a diaszporizálódás, ellentétben a másik két csoport alanyaival, nem történt meg rögtön a kivándorlást követően. A diaszpórába való bevonódás története ezen alanyok körében mutatja a legnagyobb változatosságot. A közös motívum ezekben a történetekben az, hogy ezek az egyének nem voltak olyan sérülékeny helyzetben a kivándorlásukat követően, mint az első két csoport tagjai, így nem volt szükségük a helyi magyar közeg segítségére és támogatására az új életük megszervezéséhez. Éppen ellenkezőleg: a helyi magyar diaszpóra „felfedezése” és a diaszpóra életébe való bekapcsolódásuk csak egy későbbi ponton következett be, amikor az Egyesült Királyságban már kiterjedt integrációval rendelkeztek. A transznacionális diaszporizálódás alanyai általában magasan képzett, angolul jól beszélő, gyakran transznacionális életformát élő migránsok, ezáltal a befogadó társadalomba történő integrációjuk előtt nem állnak objektív akadályok, mint az előző két csoport tagjai esetében.

Diána 25 évvel ezelőtt, főiskolai diplomája megszerzése után érkezett Angliába azzal a tervvel, hogy egy évig au-pairként fog dolgozni az országban, mert szeretne volna a már meglévő angol nyelvtudását megszilárdítani. Tervei szerint ezután visszatért volna Magyarországra, és munkát keresett volna, azonban pár hónap angliai munka után megismerkedett a jövőbeli férjével, így kinttartózkodása határozatlan idejűvé vált. Diána még jóval a 2010-es évek elejének nagy kivándorlási hulláma előtt érkezett Angliába, így akkoriban nem volt sok lehetősége magyar társasági élet kialakítására, de elmondása szerint erre nem is volt igénye, hiszen elsődleges célja az volt, hogy az angol nyelvtudását tökéletesítse. Később elkezdett a férje cégében dolgozni, és így fő társadalmi kapcsolatai a munkahelyéről, valamint a férje családjából és baráti köréből alakultak ki.

Évekkel később tudatosult benne, hogy az akkoriban népszerű online közösségi platformokon elkezdtek informális magyar találkozókat szervezni a közelében élő magyarok. Diána eleinte bizonytalan volt abban, hogy jó ötlet-e kifejezetten magyaroknak szóló rendezvényeken részt venni, hiszen évekig szinte csak angolokkal volt interakciója, és nem hiányzott neki különösebben a magyar társaság. Azonban az első ilyen eseményen villámcapásként érte a felismerés, hogy mennyire jó érzés az anyanyelvén beszélgetnie olyan személyekkel, akikkel azonos kultúrkörben nőtt fel, és onnantól kezdve ő lett az egyik facilitátora a magyar “bulinak”.

Nem kerestem kifejezetten [a magyarok társaságát], de mégis rájöttem, hogy jó érzés az embernek a saját nyelvén beszélni. Annak ellenére, hogy nekem nem esett nehezemre angolul beszélni, de mégis... ugye valami közös van az emberben, meg a kaja szerintem az mindig ilyen összehúzó erő. És akkor, ha valakik összejöttek ilyen főzésre, és akkor én gondoltam, hogy nem is lenne rossz ilyen bulit csinálni. És mondom, én az iwiw-en keresztül, ilyen vadidegenekkel, tehát, hogy felrakta a városrészt, hogy hol lesz magyar buli, és nagyon jó volt, és aztán én ezt rendszeresen csináltam.

Diána az interjú során sokat beszélt ezekről a korai magyar összejövetelekről, érezhetően fontosak neki ezek az élmények. Elmondása szerint ezeken a bulikon jobban fel tudott oldódni, mint angol barátai körében, és külön kiemelte, hogy nagy öröme angol férje is szívesen vett részt ezeken az eseményeken, élvezte a hangulatot és a magyar ételeket, így amikor ő is szervezni kezdett ilyen összejöveteleket, a férje is támogatta ebben. Éveken át Diána volt az egyik mozgatórugója a lakóhelyén szerveződő magyar összejöveteleknek, amikből lassan egy új baráti kör is formálódott. A 2010-es évek elején merült fel bennük az a gondolat, hogy szükségük lenne egy olyan térre, ahol nem csak ők, hanem a gyerekeik is jól érezhetik magukat. Ebből született a hétvégi magyar iskola ötlete, amelynek Diána az egyik alapítója, és aminek jelenleg is igazgatója és tanára.

Dianának két gyermeke van, de érdekes módon soha nem presszionálta őket, hogy rendszeresen járjanak az általa alapított magyar iskolába. Úgy tűnik, hogy számára a diaszpóraszervezet személyes hobbiként tételeződik, és nem azért vesz részt az iskola életében, hogy gyermekei számára biztosítson egy olyan helyet, ahol magyar gyerekekkel ismerkedhetnek, és magyar nyelvi és kulturális közeg veszi őket körül. Ez egy atipikus helyzet, hiszen azon válaszadóink többsége számára, akik aktívan részt vesznek magyar iskolák vagy óvodák működtetésében, kiemelten fontos motiváció, hogy a diaszpóraszervezeten keresztül biztosítsák gyermekeik etnikai szocializációját.²³ Az interjúban arra a kérdésre, hogy miért fontos számára, hogy ennyi erőfeszítést fordítson a magyar iskolára, nem tudott egyértelmű választ adni.

Ugye mi szidjuk azokat a szülőket, akik nem hozzák a gyereküket, de én szerintem, már ott az elején se nagyon jártak az én gyerekeim. Tehát... de hát beszélnek magyarul. Tanultak, vagy jártak egy ideig, de az ugye csak az elején, de bennem... nem tudom... én most úgy csinálom már évek óta, tehát az én gyerekeim nagyok és nem járnak. Igen, többször felöltik bennem, hogy miért is csinálom ezt még mindig, amikor az én gyerekeim nem járnak (nevet).

²³ Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Az új magyar diaszpóra intézményesülése. Hétvégi magyar iskolák az Egyesült Királyságban. *Regio*, 2019/3. 209–248.

Anita egy másféle példáját képviseli a transznacionális diaszporizálódásnak. PhD hallgatóként érkezett az országba, és azóta több rangos kutatóhelyen dolgozott már kutatóként. Magyar férjével együtt emigrált, három gyerekük született Angliában. Anita úgy emlékszik vissza az első angliai évekre, hogy akkoriban egyáltalán nem érdekelte, hogy helyi magyarokkal megismerkedjen és magyar közeget keressen, éppen ellenkezőleg: kifejezetten élvezte a sokszínű környezetet. A változást az hozta el ebben a tekintetben, amikor megszülettek a gyerekei, és szembesült azzal, hogy a nagyszülők és a gyerekek közti kommunikáció nem zökkenőmentes.

Amikor kiköltöztem, akkor számomra az volt a csoda, hogy milyen diverzitás van, tehát pont hogy nem akartam volna, hogy a minden hétfvégémet magyarok közt töltssem. Tehát, én nem vágytam arra, hogy így visszakompenzáljam azt, hogy én most külföldön élek, hanem pont, hogy élveztem, hogy mindenki mindenfelől jön, és hogy egyáltalán nem számít, hogy ki honnan jött. Ami kicsit pont az ellentéte annak, hogy magyarok vagyunk, legyünk barátok. (...) És most meg, hogy már látom, hogy mennyire fontos a nyelv, merthogy ez nem megy, legalább is az enyémekeknek nem megy egyértelműen. Még úgysem, hogy mind a két szülő magyar, nem megy ez a magyar nyelv, így most már kicsit, tehát, aktívabban kicsit szervezek egy iskolát végül is. Szóval, aktívabban próbálom csinálni. Nyilván, nagyon sok nyomás volt otthonról is, hogy nem beszélget a nagyszülőkkel, mert nem tud beszélgetni a nagyszülőkkel, mert nem értenek egy szót sem.

Azt remélve, hogy a gyerekei magabiztosabb magyar nyelvtudásra tesznek szert, Anita beiratta a gyerekeit az egyik hétfégi magyar iskolába. Pár anyatársával viszont hamarosan arra az elhatározásra jutottak, hogy egy másik helyszínen, kicsit differenciáltabb profilú magyar iskolát szeretnének létrehozni, így Anita hétfégi magyar iskola alapító lett. Fontos számára, hogy az általa vezetett iskola minden szempontból inkluzív legyen, mert meggyőződése, hogy csak a magyar közegben megtapasztalt pozitív élmény az, ami érdekeltté teszi a gyerekeket a magyar származásuk, magyar nyelvi és kulturális örökségük vállalására, megélésére. Ennek megfelelően az iskola nem a tantervi követelményekre, sokkal inkább a közösségépítésre helyezi a hangsúlyt, és nem állít szigorú nyelvi feltételeket sem a beiratkozó gyerekekkel szemben. Anita így foglalta össze az iskola misszióját:

Igen, hogy a magyarságukat egy pozitív dologként éljék meg, és hogy úgy érezzék, hogy ők egy közösséghez tartoznak alanyi jogon és ehhez nem kell semmit bizonyítaniuk. Tehát, olyan közösség legyen, ami alapállásban befogadó.

Az interjú során arról is beszélt, hogy számára a magyar diaszpórába való intenzív bevonódás nem jelenti azt, hogy ezzel határt húzna a többségi társadalom és önmaguk közé. Anita öndefiníciója szerint „egyszerre magyar és londoni”, és mindkettő identitás egyformán fontos számára. A magyar iskola kapcsán már

említett és Anita számára kiemelt jelentőségű inkluzivitás is ezt a felfogást tükrözi. Azt szeretné, hogy a magyar iskola az odajáró gyerekek számára közösséget nyújtson, függetlenül azok magyar nyelvi szintjétől, vagy attól, hogy egynyelvű vagy többnyelvű családból jönnek-e. Másként fogalmazva Anitaék iskolája nem zárja ki a soraiból azokat a családokat, akik az asszimiláció jeleit mutatják, hanem mindenkit befogad, aki a magyar közösséghez szeretne tartozni.

Anitaék baráti köre meglehetősen sokszínű: vannak benne helyi magyar párok, más bevándorló családok és angolok is. A baráti kör diverzitása is azt mutatja, hogy integrációjuk a befogadó társadalomba előrehaladt, ugyanakkor a helyi magyar diaszpórával is – a barátokon és a magyar iskolán keresztül – kifejezetten sűrű kapcsolati hálójuk van. Anita diaszporizálódása tehát párhuzamos a befogadó társadalombeli integrációjával; a kettő nem zárja ki egymást, mint azt az első két csoport interjúalanyai kapcsán láttuk.

A transznacionális diaszporizálódás a magasan képzett, angolul folyékonyan beszélő migráns egyének jellemző diaszporizálódás mintázata, akik nem szorulnak rá a helyi magyar diaszpóra közeg segítségére és megtartó erejére a kivándorlásukat követő években. Az ide tartozó interjúalanyok transznacionális életformát élnek, és jellemző, hogy az emigrációt követő években egyáltalán nem érdeklődtek a helyi magyar kezdeményezések iránt. Az, hogy évek múltán miért fordulnak mégis a diaszpóra közösség felé, az interjúalanyonként változó. A bemutatott példákban Anita esetében a diaszporizálódást kiváltó faktor az volt, hogy saját gyerekeinek a magyar nyelvhez és kultúrához való pozitív viszonyulását kívánta elősegíteni, mások, így például Diána esetében pedig a helyi magyar közösséggel való véletlenszerű találkozás segítette elő az interjúalany intenzív bevonódását a diaszpóra életébe.

Következtetések

A tanulmány három olyan diaszporizálódási útvonalat mutatott be, amelyek az egyesült királyságbeli magyar diaszpóra intézményeiben aktívan szerepet vállaló interjúalanyokkal készített interjús kutatásból kirajzolódtak. A kényszerű diaszporizálódás jellemzően olyan egyének útja, akik nem rendelkeznek a befogadó országbeli sikeres integrációhoz szükséges erőforrásokkal (nyelvtudás, versenyképes és külföldön hasznosítható szaktudás, stb.), és ily módon ez a diaszporizálódási út sokkal inkább kényszer eredménye, mint választásé. Az ebbe a csoportba tartozó migránsok kivándorlásukat követően azonnal erőteljesen a helyi diaszpóra tagjainak segítségére támaszkodnak, és ez egész migrációs időszak alatt döntően a diaszpóra határain belül koncentrálnak társadalmi interakcióik. Kedvezőtlen szakmai és társadalmi helyzetük miatt gyakran frusztráltak, és az interjúkban többen

számoltak be elégedetlenségről, boldogtalanságról. A diaszpóráközösség nem csak gyakorlati támogatást jelent számukra, hanem otthonosságával, ismerősségével ezeket a tágabb társadalomban megélt negatív érzelmeket is képes – legalábbis részben – kompenzálni.

A második kategória, az önkéntes diaszporizálódás mintázata értelmezhető a kezdetben kényszerű diaszporizálódás egyik lehetséges folytatásaként is. Az önkéntesen diaszporizálódó interjúalanyok emigrációs története nagyon hasonlóan indult, mint a kényszerűségből diaszporizálódóké, azonban fontos különbség a két csoport között, hogy az önkéntesen diaszporizálódó migránsok el tudtak mozdulni az integrációképtelenség pontjáról. Megtanulták a befogadó ország nyelvét, és saját (vagy házastársuk) szakmai előrehaladása révén stabil egzisztenciális helyzetet, középosztálybeli társadalmi pozíciót teremtettek maguknak. Integrációjuk az Egyesült Királyságban azonban csak részleges maradt, de ennek nem strukturális okai vannak, mint a kényszerű diaszporizálódás esetében.

Az önkéntesen diaszporizálódók azok a migránsok, akik előrehaladott befogadó országbeli integrációjuk ellenére úgy döntenek, hogy meghatározó társadalmi interakcióikat továbbra is a helyi magyar diaszpóra közösség határain belül élik, és tudatosan nem nyitnak a többségi társadalom vagy más bevándorló közösségek felé. Számukra a diaszporizálódás tudatos értékválasztásként jelenik meg: büszkék magyar kultúrájukra és kötődéseikre, és meg kívánják őrizni nemzeti identitásukat a diaszpórában. A hazatelepülést azonban nem fontolgatják, helyette mikro- és mezzokörnyezetükben törekednek az identitás újratermelésére. Ugyanakkor az aktív diaszporizálódás nem jelenik meg explicit és szigorú elvárásként a következő generáció felé: a tanulmányban bemutatott példák alapján azt láttuk, hogy az interjúalanyok büszkék arra, hogy gyermekeik sikereket érnek el az angliai oktatási rendszerben, és örülnek annak, hogy angliai szocializációjuk jobb lehetőségeket teremt számukra, mint ami Magyarországon várná őket.

A transznacionális diaszporizálódás kategóriájában változatos okok és élethelyzetek vezettek az interjúalanyok aktív bevonódásához a helyi magyar diaszpóra életébe. Az interjúalanyok közös jellemzője ebben a kategóriában, hogy magasan képzettek, angolul már az emigráció időpontjában is jól beszéltek, éppen ezért a másik két csoport tagjaival ellentétben nem kellett a helyi magyar emigránsok támogató hálójára támaszkodniuk a kivándorlásukat követően. A magyar diaszpóra közösségi szerveződéseivel jellemzően csak később találkoztak, vagy véletlenszerűen, vagy megváltozott életkörülményeik (például családalapítás) miatt.

A kényszerű és a transznacionális diaszporizálódás esetei egyértelműen rámutatnak arra, hogy a diaszporizálódás nagymértékben függ a befogadó országbeli sikeres integrációhoz szükséges erőforrások meglététől vagy hiányától. Azon egyének számára, akik nem rendelkeznek a sikeres integrációhoz szükséges készségekkel és erőforrásokkal, a diaszporizálódás a befogadó országban gyakorlatilag elkerülhetetlen. Ezzel ellentétben az integrálódni képes egyének számára ez

egyfajta „luxusként” is értelmezhető, hiszen esetükben a diaszpóra életébe történő bevonódás szabad választás kérdése. A kényszerű diaszporizálódás tehát útfüggő, a transznacionális diaszporizálódás viszont preferencia. Az önkéntes diaszporizálódás ebben a tekintetben hibrid útvonalként tételeződik: kényszerű diaszporizálódásként indul, de később választott etnikai határfenntartásba fordul át.

Az utóbbi évtizedben a szakirodalom többnyire arra az álláspontra jutott,²⁴ hogy a befogadó állambeli integráció és a transznacionális gyakorlatok egymás kiegészítői, és a diaszporizálódás (illetve az intenzív transznacionális gyakorlatok) nem gátolják a migráns egyén integrációs folyamatát. Kutatásom arra mutat rá, hogy az integrációhoz erőforrásokkal bíró transznacionális egyének esetében a két folyamat valóban szimultán létezik, azonban az is világos, hogy az erőforrásokkal nem vagy csak korlátozottan rendelkezők esetében a diaszporizálódás éppen az integrációra való képtelenség miatt megy végbe. Végül fontos adalékot szolgáltat az önkéntes diaszporizálódás mintázatának felfejtése, ami pedig arra mutat rá, hogy bizonyos esetekben elsősorban nem külső változók függvénye, hanem tudatos egyéni döntés eredménye, ha a migráns személy a kiterjedt integráció helyett a saját etnikai közösségén belül való maradást választja. A tanulmány ezáltal tudja árnyalni az integráció és diaszporizálódás közötti kapcsolat elméleti szakirodalmát.

A három különböző diaszporizálódási mintázatot egy másik szemszögből is megközelíthetjük, ha a diaszpórahatárok jelentését dekonstruáljuk mindhárom esetben. A diaszpóra közösség határai valóságok azok esetében, akik számára a diaszporizálódást az emigráció körülményei szükségszerűen váltották ki, azonban semmi esetre sem mondhatjuk, hogy a határok fenntartása szándékos lenne ebben a kategóriában. A diaszpóra határai itt azért léteznek, mert ezek a migránsok nem tudnak effektíve nyitni a többségi társadalom felé, hanem strukturális okok és erőforrás hiány miatt „beszorulnak” a saját etnikai közegükbe.

Az önkéntes diaszporizálódás kategóriájában a határok szintén valóságok, fenntartásuk azonban – az előző kategóriával ellentétben – tudatos és szándékos. Az önkéntesen diaszporizálódók már a megfelelő képességek és erőforrások birtokában vannak ahhoz, hogy képesek legyenek a diaszpóra határain kívül lépni, de saját döntésükből fakadóan társadalmi kapcsolataik döntő többségét a diaszpórán belül alakítják. Mivel a diaszpórahatárok fenntartását ebben a kategóriában az identitásörzés, a nyelvi és kulturális örökség fenntartása motiválja, így az önkéntesen diaszporizálódók csoportja áll a legközelebb a klasszikus diaszpóraértelmezés ideáljához.

²⁴ Lásd: Dekker & Siegel, 2013; Erdal – Oeppen, 2013.; Tsuda, Takeyuki: Whatever Happened to Simultaneity? Transnational Migration Theory and Dual Engagement in Sending and Receiving Countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2012.: 38:4, 631–649.; Erdal, Marta B., Theorizing interactions of migrant transnationalism and integration through a multiscalar approach. *Comparative Migration Studies*, 2020. 8. 31.

A transznacionális diaszporizálódás kategóriában a határteremtés szándékolt, azonban a határok minősége inkább szimbolikus, mintsem valós. Az ebbe a kategóriába tartozó migránsok már korábban sikeresen integrálódtak és effektív kapcsolataik voltak a befogadó társadalom tagjaival, és a később bekövetkező aktív diaszporizálódásuk nem befolyásolja a befogadó országbeli helyzetüket és társadalmi kapcsolataikat. A transznacionális diaszporizálódás tehát nem jár effektív határteremtéssel, és a diaszpórába való bekapcsolódás párhuzamosan létezik az integrációval.

1. táblázat. *A határteremtés módja és a határok minősége a három beazonosított diaszporizálódási minta esetében*

	A határteremtés módja	A határok minősége
Kényszerű diaszporizálódás	nem szándékolt	valós
Önkéntes diaszporizálódás	szándékos	valós
Transznacionális diaszporizálódás	szándékos	szimbolikus

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Brubaker, Rogers: The “Diaspora” Diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), 2005. 1–19.
- Bruneau, Michel: Diasporas, transnational spaces and communities. In: R. Baubock & T. Faist (Eds.): *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, 2010.
- Butcher, Melissa: Ties that Bind: The Strategic Use of Transnational Relationships in Demarcating Identity and Managing Difference. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(8). 2009. 1353–1371.
- Cohen, Robin: *Global diasporas: An introduction*. University of Washington Press, 1997.
- Dahinden, Janine: Dynamics of migrants’ transnational formations: Between mobility and locality. In: R. Baubock & T. Faist (Eds.), *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, 2010.
- Dekker, Bram & Siegel, Melissa: *Transnationalism and integration: Complements or Substitutes?* MERIT Working Papers, United Nations University - Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (MERIT), 2013.
- Dufoix, Stéphane: From Nationals Abroad to ‘Diaspora’: The Rise and Progress of Extra-Territorial and Over-State Nations. *Diaspora Studies*, 4(1), 2011. 1–20.
- E1–20.rdal, Marta B., 2020: Theorizing interactions of migrant transnationalism and integration through a multiscalar approach. *Comparative Migration Studies*, 8, 31.

- Erdal, Marta B. - Oeppen, Ceri, 2013: Migrant balancing acts: Understanding the interaction between integration and transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 867–884.
- Esman, Milton J.: *Diasporas in the Contemporary World*. Cambridge, MA: Polity Press, 2009.
- Faist, Thomas: Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? In: T. Faist & R. Bauböck (eds.): *Diaspora and Transnationalism*. Amsterdam University Press, 2010.
- Lacroix, Thomas: Diasporic Identity, Transnational Agency, and the Neoliberal Reconfiguration of Global Migration. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 16(3), 2007. 401–415.
- Nowicka, Magdalena: *Deskillling in migration in transnational perspective: The case of recent Polish migration to the UK*. COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers, 112. 2012. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/51035/ssoar-2012-nowicka-Deskillling_in_migration_in_transnational.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2012-nowicka-Deskillling_in_migration_in_transnational.pdf (letöltés ideje: 2021. október 21.)
- Orozco, Manuel: Conceptualizing Diasporas: Remarks About the Latino and Caribbean Experience. In: Sørensen, N. N. (ed.): *Living Across Worlds: Diaspora, Development and Transnational Engagement*. International Organization for Migration, 2007. 17–34.
- Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Magyar diaszpóra és az anyaország: Diaszporizálódás és diaszpórapolitika. In: Kovács, Imre (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020.
- Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Az új magyar diaszpóra intézményesülése. Hétvégi magyar iskolák az Egyesült Királyságban. *Regio*, 2019/3. 209–248.
- Population of the UK by country of birth and nationality: 2020*. Office for National Statistics
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/2020> (letöltés ideje: 2021. augusztus 25.)
- Ryan, Louise: Differentiated embedding: Polish migrants in London negotiating belonging over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2). 2018. 233–251.
- Sheffer, Gabriel: Integration impacts on Diaspora–homeland relations. *Diaspora Studies*, 6(1), 2013. 13–30.
- Tsuda, Takeyuki: Whatever Happened to Simultaneity? Transnational Migration Theory and Dual Engagement in Sending and Receiving Countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2012. 38:4, 631–649.